

Mariola Szczepańska

Praca socjalna w szeroko pojętym środowisku : inspiracje przeszłością

Colloquium nr 4, 83-112

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mariola Szczepańska
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

PRACA SOCJALNA W SZEROKO POJĘTYM ŚRODOWISKU. INSPIRACJE PRZESZŁOŚCIĄ

Motto: „pedagodzy podwórkwowi, ludzie torujący drogę wychowaniu społecznemu na co dzień, to ludzie piękni. W każdym z nich pali się ogień. A każdy zupełnie inny od pozostałych, niepodobny do drugiego. Ale wszyscy pełni niepospolitych zalet i ... pospolitych słabości”¹

STRESZCZENIE

W artykule zwrócono uwagę na trzy obszary pracy ze społecznością lokalną. Po pierwsze dokonano analizy współczesnych uwarunkowań pracy socjalnej w szeroko pojętym środowisku skupiając się na pracy z dziećmi i młodzieżą poza miejscem edukacji. Przeanalizowano doświadczenia innych krajów oraz Polski. Następnie wskazano znaczenie doświadczeń typowo polskich w tym zakresie i podkreślono aktualność wybranych działań które mogą służyć sprawdzonymi rozwiązaniami. Opisano pedagogikę podwórkową, działalność TPD oraz ZHP ze szczególnym zwróceniem uwagi na NAL. Następnie przedstawiono uregulowania prawne i społeczne które umożliwiają pomoc i pracę socjalną z osobami jej potrzebującymi. Całość artykułu zamyka propozycja autorska programów pracy ze społecznością lokalną.

Słowa kluczowe:

praca ze społecznością lokalną, pedagogika podwórkowa, organizacje społeczne (TPD, ZHP), programy pracy ze społecznością lokalną.

---

¹ M. Chmieleńska, *Wychowanie niejedno ma imię*, [w:] *Pedagogika podwórkowa*, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 1963, s. 30.

WSPÓŁCZESNY KONTEKST PRACY SOCJALNEJ

S. Asquith, Ch. Clark, L. Waterhouse² twierdzą, iż kontekst pracy socjalnej w XXI wieku bardzo się zmienił. Wpływ na to mają przede wszystkim zmiany społeczne. Należą do nich zmiany demograficzne, w tym niski wskaźnik urodzeń (Polska), co zmienia strukturę rynku pracy i przenosi ciężar świadczeń emerytalnych na mniejszą populację pracujących. Tworzy także specyficzny obszar pracy socjalnej której zadaniem jest świadczenie pomocy starzejącemu się społeczeństwu. Następnym zjawiskiem jest utrwalanie się nierówności pomiędzy różnymi grupami ludności w większości krajów. Prowadzi to do wykluczenia i ubóstwa. Problemy społeczne poprzez migrację ludności nabierają charakteru międzynarodowego. Wymaga to dostosowania kompetencji pracowników socjalnych do tych specyficznych uwarunkowań, co prowadzi do wzmożenia szkoleń i staży odbywanych przez pracowników socjalnych. Kolejnym wyzwaniem jest nowoczesna technologia informacyjna. Taki stan rzeczy wymaga zmiany w kontaktowaniu się z podopiecznym. Część informacji będzie przekazywana drogą elektroniczną, co w pewnych przypadkach może usprawnić pracę administracyjną, lecz z drugiej strony może osłabić kontakty bezpośrednie, i mieć duży wpływ na rozwijanie więzi oraz bezpośrednią opiekę i monitoring działań podopiecznego przez pracownika socjalnego.

Konkludując S. Asquith, Ch. Clark, L. Waterhouse³ wskazują na ideologię zmiany w kontekście filozofii dobrobytu i polityki. Kolejno omawiają Ideologię Dobrobytu, Ideologię Profesjonalną, Ideologię Konsumpcjonizmu, Ideologię Managerializmu (Zarządzania) oraz Ideologię Partycypacjonizmu⁴. Zgodnie z tematem artykułu pragnę się skupić nad Ideologią Profesjonalnego Udziału, która moim zdaniem najlepiej oddaje potrzebę angażowania w proces pracy socjalnej całej społeczności lokalnej i systemu wsparcia. Zdaniem autorów praca socjalna powinna być prowadzona w ścisłej współpracy ze specjalistami. Zaliczają do nich przedstawicieli edukacji, ochrony zdrowia, organizacji młodzieżowych i mieszkalnictwa. Ważny staje się więc, współudział w rozwoju społeczności lokalnej różnych instytucji. W Polsce znane są tzw. zespoły interdyscyplinarne funkcjonujące przy władzach lokalnych, instytucjach społecznych i edukacyjnych. Niestety brak polskich badań nad ich

---

² S. Asquith, Ch. Clark, L. Waterhouse, *The Role of the Social Worker in the 21st Century*, University of Edinburgh, 2005.

³ Tamże, s. 14.

⁴ Autorzy stworzyli swoją klasyfikację na przykładzie rozwoju pracy socjalnej w Szkocji, jednak jak zaznaczają sami, ma ona charakter uniwersalny.

skutecznością, natomiast są one szeroko opisane przez L. Firth, J. D. Mellor, K. A. Moore i C. Loquet⁵. Analiza tych badań wskazuje jednoznacznie, iż jest to jeden z najlepszych kierunków pracy ze społecznością lokalną.

Pomoc społeczna w Polsce jest zagwarantowana przez art. 67 ust. 1 Konstytucji. Zatem każdy obywatel ma prawo do zabezpieczenia społecznego. Na zabezpieczenie społeczne składają się trzy systemy. Należą do nich: ubezpieczenie społeczne, zaopatrzenie społeczne oraz pomoc społeczna. W tej pracy pomoc społeczną będziemy rozumieć w ujęciu wąskim jako politykę socjalną, której głównym zdaniem jest wspomaganie obywateli gdy znajdują się oni w trudnej sytuacji. „Pomoc powinna dotyczyć zarówno sfery materialnej jak i niematerialnej, a przede wszystkim ma służyć temu, aby korzystający z niej mógł samodzielnie przeciwstawiać się samodzielnemu przeszkodom życiowym. Ze strony organu przyznawana pomoc ma prowadzić do uaktywnienia i usamodzielnienia korzystających z niej osób, aby własną pracą uzyskiwały podstawę bytu”⁶.

Pomoc społeczna jest systemem. Pisze o tym I. Sierpowska „system pomocy społecznej charakteryzują zróżnicowane i współistniejące świadczenia. Formy pomocy często uzupełniają się, a ich przyznawanie zależy od określonych kryteriów. Ważną cechą systemu jest aparat administrujący całą pomocą społeczną złożony z organów i jednostek organizacyjnych administracji publicznej i innych podmiotów publicznych i prywatnych. Omawiany system wyróżniają wyspecjalizowane służby na czele z zawodową kadrą pracowników socjalnych. Poszczególne elementy są ze sobą powiązane i tworzą całość”⁷.

Interes społeczny i indywidualny wymaga, aby zapobiegać, ale także pomagać i otaczać opieką jednostki i grupy społeczne które nie potrafią egzystować samodzielnie. W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 2) wskazano że będąc państwem demokratycznym winni jesteśmy przestrzegania zasady sprawiedliwości społecznej. Poza tym wartość pomocy społecznej polega także na tym, że dąży się do zapewnienia wszystkim harmonijnego

---

⁵ L. Firth, J. D. Mellor, K. A. Moore, C. Loquet, *How can managers reduce employee intention to quit?*, „Journal of Managerial Psychology”, 2007, nr 19, s. 170-187.

⁶ M. Gąsiorek, *Rodzinny wywiad środowiskowy w postępowaniu w sprawach pomocy społecznej*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław, 2011, s. 25.

⁷ I., Sierpowska. *Prawo o pomocy społecznej*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Warszawa, 2008, s. 44.

rozwoju, aktywnego udziału w prowadzeniu własnego życia, „przy równoczesnym prawie do pomocy i ochronie przed uzależnieniem się od niej”⁸.

W procesie pomagania bardzo ważny staje się aspekt aktywności osoby lub rodziny której chcemy pomóc. Świadczeniobiorca jest zobowiązany do współdziałania w procesie rozwiązywania trudnej sytuacji życiowej zgodnie z art. 4 Ustawy o Pomocy Społecznej. Jednak brak w tym względzie odrębnych przepisów. Na ten fakt zwraca uwagę wielu prawników i pracowników pomocy społecznej (M. Gąsiorek⁹; I. Sierpowska¹⁰; W. Maciejko¹¹). I. Sierpowska uważa, że podjęcie współdziałania przez osoby ubiegające się o pomoc (lub korzystające z niej) to „gotowość podjęcia współpracy z pracownikiem socjalnym oraz skorzystanie z uzasadnionych i rozsądnych propozycji pracownika socjalnego, pomagających osobie lub rodzinie przezwyciężyć trudne sytuacje życiowe”¹².

Potrzeba, a nawet wymóg współpracy, konieczny jest przy kontrakcie socjalnym, planie pracy asystenta rodziny z rodziną oraz udziału społeczności lokalnej we wspólnie z pracownikami socjalnymi, przygotowanym programem działania. Odmowa współpracy zazwyczaj skutkuje uchynieniem decyzji o przyznaniu świadczenia. Tego typu mechanizm zapobiega między innymi „przyzwyczajaniu się” do uzyskiwania pomocy bez świadczeń zwrotnych i postawy „wszystko mi się należy”.

PRACA SOCJALNA W SZEROKO POJĘTYM ŚRODOWISKU

Aktualnie bardzo dużą uwagę zwraca się na pracę w środowisku. „Konieczność powrotu do wspólnotowego i solidarnościowego kształtu realizowanych działań animacyjnych oraz określenie obecnego kontekstu społecznego i ekonomicznego, wyznaczanego przez – aktualnie narastające dynamicznie procesy – narastania nierówności, zwiększającej się marginalizacji i wyklucze-

⁸ *Społeczne aspekty starzenia się i starości*, pod red. I. Staręga-Piasek, I. Synak, Warszawa, PZWS, 1998, s. 10.

⁹ M. Gąsiorek, *Rodzinny wywiad środowiskowy w postępowaniu w sprawach pomocy społecznej*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2011.

¹⁰ I. Sierpowska, *Prawo o pomocy społecznej*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.

¹¹ W. Maciejko, *Instytucje pomocy społecznej*, Wydawnictwo Lexis- Nexis, Warszawa 2009.

¹² I. Sierpowska, *Prawo o pomocy społecznej*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008, s. 43.

nia społecznego”¹³ widzą między innymi M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak¹⁴. Kontekst ten, piszą dalej „naznaczony jest również, a może przede wszystkim, przez ideologię neoliberalną, która stała się paradygmatem naszych czasów. Formatuje myślenie i wyznacza ramy racjonalności działań, w których logika rynku oraz rywalizacji stała się znaturalizowanym gruntem społecznych porządków”¹⁵. To nie pozazawodowe kontakty i praca społeczna dla innych wyznaczają standardy działań, ale zabieganie o własne interesy ekonomiczne dominuje w naszych spotkaniach z innymi. Nie potrafimy brać odpowiedzialności za innych, nie potrafimy w imię czyjegoś dobra „wtrącać się, aby pomóc”, bo to przecież nie nasza sprawa, a nam i tak nikt nie pomoże jak będziemy czegoś potrzebować. Taką postawę Z. Bauman¹⁶ nazywa „zanikiem odruchu solidarności”.

Lubimy różnić się od innych zasobami ekonomicznymi, sukcesami zawodowymi i rodzinnymi. Nie przychodzi nam do głowy fakt, iż zdobyta pozycja umożliwi nam pomoc innym. A przecież „osoby i grupy działające na rzecz środowiska lokalnego, inicjujące zmiany w przestrzeni życia społecznego i kultury, stanowią trzon społeczeństw demokratycznych. Warto zwrócić uwagę na znaczenie doświadczeń osób podejmujących się aktywizacji lokalnych sił społecznych, bowiem wzory biografii są nierozłącznym składnikiem kultury i społeczeństwa. Jednostki kreują środowisko własnego życia i jednocześnie poddają się jego oddziaływaniu”¹⁷. Podejmowane działania na rzecz innych buduje nasze doświadczenie i znacząco wpływa na nasze kompetencje społeczne ale także budują nas podmiotowo czyniąc osobami mającymi wpływ na sprawy innych. K. Kmita-Zaniewska zauważa, iż „często odkrywamy wówczas, że część znaczących umiejętności, wiedza, także kwalifikacje zawodowe zostały przyswojone nie w kontakcie z nauczycielami, profesjonalnymi edukatorami, lecz poza instytucjami edukacyjnymi – w relacjach z innymi osobami, w codziennej aktywności, jakby przypadkowo, przy okazji innych działań”¹⁸.

---

¹³ M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak, *Animacja pro bono publico: razem dla wspólnego dobra*, [w:] *Animacja życia publicznego. Analizy i rekomendacje*, Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych, 2012, nr 1 (6), s. 4.

¹⁴ M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak, *Animacja pro bono publico...*, dz. cyt., s. 4.

¹⁵ Tamże, s. 4.

¹⁶ Z. Bauman, *Życie na przemiał*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004.

¹⁷ K. Kmita-Zaniewska, *Biografia jako inspiracja do aktywności. Pedagog – animator w środowisku lokalnym*, [w:] *Animacja życia publicznego. Analizy i rekomendacje*, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 2012, nr 1, s. 50.

¹⁸ Tamże, s. 51.

M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak zwracają także uwagę na niebezpieczeństwo braku zaangażowania. „Oduczyliśmy się, w ramach neoliberalnego treningu, tej solidarnościowo pojętej wspólnotowości, żyjąc w rzeczywistości, w której idea dobra społecznego – *bono publico, publico bono* – przestała oznaczać działanie na rzecz wspólnoty. Organizacje, które masowo, programowo, działają pro *publico bono*, w rzeczywistości zagospodarowują pole charytatywnej działalności, przewidzianej doktryną neoliberalną, pogłębiając nierówności na zasadzie włączania wyłączonych – Rancière’owskiego: *included as excluded*¹⁹. Wtedy jako obywatele i członkowie określonej wspólnoty, zróżnicowanej pod różnymi względami możemy stać po jednej stronie. Budować odpowiedzialność w sobie i innych. Uczyć się być sprzymierzeńcem, kształtować postawy prospołeczne i działać stosując najpierw intuicyjnie, potem zaś profesjonalnie taktyki i strategie animacji społecznej w środowisku. Warto więc działać i brać odpowiedzialność za wspólnotę, w której funkcjonujemy, bowiem stajemy się elementem społeczności o której możemy mówić MY. Animacja społeczna, zatem jest działaniem na rzecz budowy społecznej wspólnotowości, gdzie istotnymi elementami stają się solidarność i prawo dostępu do publicznej przestrzeni lokalnej zawłaszczonej przez Innych.

Najbardziej korzystną metodą wsparcia działań instytucji społecznych na rzecz osób potrzebujących wsparcia jest metoda organizacji społeczności lokalnej (środowiska). Społeczność lokalna jest to zbiorowość zamieszkująca wyodrębnione, stosunkowo niewielkie terytorium, jak np. parafia, wieś, czy osiedle, w której występują silne więzi wynikające ze wspólnoty interesów i potrzeb, a także z poczucia zakorzenienia i przynależności do zamieszkiwanego miejsca. Badania społeczności lokalnych w socjologii prowadzone są w ramach socjologii miasta i socjologii wsi. Ze względu na wielkość struktur badanego przedmiotu problematyka społeczności lokalnych ujmowana jest przez mezosocjologię. W społeczeństwach tradycyjnych społeczności lokalne mają większą autonomię, swoje własne normy społeczne regulujące ich działania. Natomiast w społeczeństwach nowoczesnych przeważać zaczyna makrospołeczny układ normatywny, zaś granice społeczności lokalnych ustanawiane są administracyjnie. W mniejszym stopniu istotne są ich granice kulturowe. Czynnikiem, który katalizuje proces przekształcania się zbiorowości terytorialnych w społeczności lokalne jest partycypowanie mieszkań-

---

¹⁹ M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak, *Animacja pro bono publico: razem dla wspólnego dobra*, [w:] *Animacja życia publicznego. Analizy i rekomendacje*, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 2012, nr 1, s. 6.

ców danego terytorium w akcjach społecznych, przy czym większe prawdopodobieństwo udziału w tego typu akcjach występuje w przypadku osób o wyższym statusie społecznym.

Organizowanie społeczności lokalnej dla zadań socjalnych (społeczno-wychowawczych) polega na ulepszaniu sytuacji społecznej, lokalnej zjednoczonymi wysiłkami. Mobilizowane do działań siły społeczne winny być oparte na wspólnym planie wypracowanym za pomocą odpowiednich badań kompleksowych. Stanowi to więc swego rodzaju sztukę planowania stosunków społecznych w życiu społeczności lokalnej przy spożytkowaniu dorobku nauki. Posługując się tą metodą w działaniach socjalnych musimy pamiętać, że uruchamiamy siły i procesy, których prawdziwe źródła nie zawsze są nam znane. Do efektywnych modeli pracy środowiskowej możemy zaliczyć:

- Model A – rozwoju lokalnego. Celem działania jest przywrócenie społeczności jako całości do samodzielnego rozwiązywania swoich problemów. Dokonuje się tu jak najwięcej aktywizacji osób, grup i instytucji, aby skupić ich wokół wspólnych celów;
- Model B – planowania społecznego. Działanie skoncentrowane na rozwiązywaniu konkretnych problemów społecznych np. walka z ubóstwem, przestępczością, bezdomnością. Strategia działania jest planowana społecznie i realizowana przez profesjonalne służby społeczne we współpracy z rządem i samorządem lokalnym;
- Model C – akcji społecznej. Celem działania jest zmiana zasad dystrybucji władzy lub zasobów na korzyść najbardziej upośledzonych grup społecznych. Następuje tu mobilizacja w wyrażaniu opinii i organizowaniu akcji nacisku na władze w celu wymuszenia konkretnych reform.

Zalety metody organizowania społeczności lokalnej to: 1) wykorzystanie wiedzy i umiejętności pracowników socjalnych; 2) zgodność z wiedzą, jaką pracownicy socjalni nabywają w procesie kształcenia; 3) możliwość elastycznego dostosowania metody pracy do każdej społeczności; 4) z powodzeniem stosowana w różnorodnych społecznościach lokalnych. Niestety z aktualnych badań wynika²⁰, że wśród wszystkich metod pracy socjalnej w Polsce metoda organizowania społeczności lokalnej jest najrzadziej stosowana.

---

²⁰ *Krajowy Raport Badawczy. Pomoc i integracja społeczna wobec wybranych grup – diagnoza standaryzacji usług i modeli instytucji*, pod red. R. Szarfenberga, Wydawnictwo WRZOS, Warszawa 2011.

Praca ze społecznością lokalną w Stanach Zjednoczonych jest ściśle powiązana z badaniami nad społecznymi potrzebami w tym zakresie. Tendencją którą łatwo zauważyć jest ścisła współpraca z ośrodkami akademickimi. W literaturze naukowej zarówno autorzy raportów, jak i władze uczelni wraz ze studentami podkreślają wagę autentycznego uczestnictwa w działaniach praktycznych²¹. Aspirowanie do skutecznej pomocy obejmuje naukową ocenę zjawiska społecznego wraz z analizą potrzeb lokalnej społeczności. Przykładem mogą być raporty przygotowywane przez Uniwersytet Brighton i Cambridge. Następnym krokiem jest opracowanie projektu działań, który zawiera między innymi działania marketingowe, wsparcie w celu zapewnienia równego dostępu do działań proponowanych przez uniwersytet. Co ważne, działania proponowane na rzecz lokalnej społeczności, mają charakter powtarzalny i cykliczny, gdyż organizatorzy nabierają cennego doświadczenia w tym zakresie. Opracowany i realizowany, a potem poddany profesjonalnej ocenie projekt, staje się inspiracją do działań naukowych, ale także praktycznych służąc innym działaniom realizowanym przez lokalnych partnerów.

Perspektywę badań nad nabywaniem przez dzieci i młodzież kompetencji społecznych przedstawia D. B. Legoff, M. Sherman²² oraz G. Dewar²³. Autorzy wskazują, że wspólne uczestnictwo w grach i zabawach organizowanych poza szkołą i domem sprzyja poznaniu, wspólnej identyfikacji oraz rozwija empatię poprzez rozumienie wzajemnych intencji i działań oraz negocjowania i ogólnego rozumienia innych. Jako popularne w Stanach Zjednoczonych uważa się zajęcia ogrodnicze, zajęcia społeczne typu organizowanie spotkań i debat społecznych, zajęcia sportowe, gry i zabawy (np. Lego) i spacer. Natomiast T. Byrne, E. Nixon P. Mayock, J. Whyte²⁴ wskazali, że ważnym kontekstem rozwoju dzieci i młodzieży z tzw. nizin społecznych jest stworzenie im możliwości socjalizacji poprzez ukierunkowane spędzanie wolnego czasu, co może się odbywać w ramach działań lokalnych społeczności. Bowiem „udział młodych ludzi w zorganizowanym

---

²¹ A. Hart, E. Maddison, D. Wolff, *Community-University Partnerships in Practice*, Leicester, NIACE, 2007.

²² D. B. Legoff, M. Sherman, *Long-term outcome of social skills intervention based on interactive LEGO play*, „Autism”, 2006, 10, s. 317-329.

²³ G. Dewar, *Social cognition and skills of people: Guidance for science-minded parent*, „Educators”, 2011.

²⁴ T. Byrne, E. Nixon, P. Mayock, J. Whyte, *Free-time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged Communities*, Combat Poverty Agency Working Paper Series 06/02, 2006.

wypoczynku i rekreacji przynosi korzyści społeczeństwu i niweluje zachowania antyspołeczne²⁵. Badania te zostały potwierdzone między innymi przez N. Darling, B. Dowdy²⁶. W efekcie powstał Program „National Recreation”, który finansuje ze środków publicznych wybrane formy rekreacji prowadzonej poza szkołą w środowisku zamieszkania młodzieży zamieszkującej biedne dzielnice²⁷.

M. Mogstad²⁸ zwraca uwagę na fakt iż, kluczowym elementem w ocenie powszechnej opieki nad dzieckiem jest pomiar jej wpływu na rozwój dziecka. Badane dzieci pochodziły z rodzin niewydolnych wychowawczo oraz biednych. Autorka wskazuje, że dotacje pieniężne lokowane w pomocy społecznej obejmującej dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym (w Polsce obszar działań TPD, harcerstwa i pedagogiki podwórkowej) przynoszą większe zyski niż te same dotacje wobec dzieci starszych. Potwierdzają to badania A. Gaviria. „Programy opieki i wsparcia wprowadzane we wczesnym dzieciństwie generują zyski w postaci szybszego uczenia się, w tym postaw prospołecznych, a w efekcie tworzą lepszą perspektywę w funkcjonowaniu w dalszym życiu dzieci z ubogich dzielnic²⁹. Na podobne efekty wskazywali W. Gormley i T. Gayer³⁰, M. D. Fitzpatrick³¹ i S. Berlinski, S. Galiani, i P. Gertler Berlinski³².

---

²⁵ Tamże, s. 7.

²⁶ N. Darling, B. Dowdy, *Monitoring, Disclosure, and Trust: Mothers' and Adolescents' Reports*, [In:] *Trust and Trustworthiness During Childhood and Adolescence*, edit. K. J. Rotenberg, Cambridge England: Cambridge University Press, 2011, s. 203-222.

²⁷ Por. J. L. Mahoney, *School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns*, *Child Day* 71, 2000, s. 502-516; *Ready, steady, play! A National Play Policy 1st Floor*, St. Martin's House Waterloo Road, Dublin 4, Ireland, 2011.

²⁸ M. Mogstad, *Is Universal Child Care Leveling the Playing Field? Evidence from Non-Linear Difference-in-Differences*, Tarjei Havnes *ESOP*, University of Oslo Discussion Paper No. 4978, 2010, s. 509-515.

²⁹ A. Gaviria, *Intergenerational mobility, sibling inequality and borrowing constraints*, „*Economics of Education Review*”, 21, 2002, s. 331-340.

³⁰ W. Gormley, T. Gayer, *Promoting School Readiness in Oklahoma: An Evaluation of Tulsa's Pre-K Program*, „*Journal of Human Resources*”, 40, 2005, s. 553-558.

³¹ M. D. Fitzpatrick, *Starting School at Four: The Effect of Universal Pre- Kindergarten on Children's Academic Achievement, B. E.*, „*Journal of Economic Analysis and Policy*”, 8, 2008, s. 1-38.

³² S. Berlinski, S. Galiani, P. Gertler, *The effect of pre-primary education on primary school performance*, „*Journal of Public Economics*”, 93, 2009, s. 219-234.

Efektywności działań profilaktycznych, jak i naprawczych sprzyjają specjalnie przygotowywane programy. Pozostając w obszarze pracy socjalnej na podwórku i ulicy warto wspomnieć o projekcie WHO³³. Począwszy od 1992 roku, aż do dnia dzisiejszego realizowany jest projekt pomocy dzieciom które mają lub są zagrożone użyciem środków psychoaktywnych. Początek projektu stanowiły bardzo dokładne badania diagnostyczne które prowadzono w siedmiu krajach. W latach 1993–1997 projekt został rozszerzony do 20 krajów. Brało w nim udział ponad 700 specjalistów, pedagogów ulicznych, a każdy z nich posługiwał się pakietem szkoleń. Wraz z trwaniem projektu pakiet został rozbudowany o zagadnienia związane ze zdrowiem seksualnym i reprodukcyjnym i stale jest aktualizowany.

INSPIRACJE PRZESZŁOŚCIĄ

Pedagogika podwórkowa to jeden z nurtów pracy w środowisku społecznym. Inspiracją do takich działań była bardzo dokładnie diagnozowana „potrzeba społeczna”. Wprawdzie działalność miała kontekst polityczny, a przez wielu także wskazywano na działania pokazowe „ku chwale Partii”, to jednak trafiały one do naprawę potrzebujących. W tych akcjach angażowano zarówno pojedyncze osoby, jak i całe grupy osób, a co najważniejsze także różne instytucje i władze lokalne. Działania te były „rozliczane” i równocześnie bardzo nagłaśniane. Powodowało to, iż nie wstydzono się angażować społecznie i podejmować inicjatywy obywatelskie. I. Chmieleńska³⁴ nazywa to „chęcią o zabieganie o cudze sprawy”. Dla tych ludzi najważniejsze było szukanie „czegoś większego niż sprawy codzienne”. Poza otoczką polityczną istniała zwykła solidarność i ludzkie zainteresowanie innymi.

Historia pedagogiki podwórkowej zaczyna się po pierwszej wojnie światowej. Impulsem była polityka interwencyjna w dziedzinie budownictwa mieszkaniowego dla warstw ekonomicznie słabszych. Zaczęły powstawać rolnicze osiedla spółdzielcze, a wraz z nimi idea więzi sąsiedzkiej i współodpowiedzialności za funkcjonowanie mieszkańców. Przede wszystkim chciano

³³ *Monitoring and Evaluation of a Street Children Project WORLD HEALTH ORGANIZATION Working With Street Children a Training Package on Substance Use, Sexual and Reproductive Health including HIV/AIDS and STDs*, WORLD HEALTH ORGANIZATION, Mental Health: Evidence and Research Department of Mental Health and Substance Dependence, Geneva 2012.

³⁴ M. Chmieleńska, *Wychowanie niejedno ma imię*, [w:] *Pedagogika podwórkowa*, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 1963.

wspomnianym wyżej ekonomicznie słabszym grupom zrekompensować małą powierzchnię mieszkań poprzez wyprowadzenie dzieci i dorosłych na zazielenione podwórka, skwery oraz zapewnienie opieki w wyspecjalizowanych instytucjach, takich jak: przedszkola, świetlice, szkoły oraz przychodnie lekarskie. Widać tu wyraźnie korzenie socjalne takich działań, które niestety nie zostały poddane badaniom naukowym, ani opisowi. Po drugiej wojnie światowej wszelkie wysiłki ludzi były skierowane na odbudowę kraju. Mimo to, w wielu miejscach idea pedagogiki podwórkowej odradzała się. Niestety rozwijać się mogło tylko to co było zarządzane „od góry”. Powstawały pojedyncze dziecięce komitety blokowe, jednak nie miały one zaplecza instytucjonalnego. W 1957 roku impulsem do rozwijania pedagogiki podwórkowej stały się działania łódzkiego TPD. W roku 1961 zaczyna wzrastać zainteresowanie rad narodowych pedagogiką podwórkową. W kraju istnieje już ponad 100 dziecięcych samorządów podwórkowych. Pedagogice podwórkowej zaczyna sprzyjać także działalność pozaszkolna, która ukierunkowuje cele na wychowawcze i społeczne. Działalnością pozaszkolną zaczynają interesować się zarówno szkoły, jak i różnego rodzaju placówki kulturalne np. ośrodki kultury, świetlice środowiskowe i spółdzielcze, teatry państwowe i amatorskie oraz organizacje dziecięce i młodzieżowe (ZHP). Duży nacisk kładzie się na rozpowszechnianie tych działań poprzez propagandę. To wszystko powoduje, iż praca podwórkowa nabiera rozmachu, a jej działania stają się bardziej wszechstronne. Całość działalności podwórkowej zostaje podporządkowana Towarzystwu Przyjaciół Dzieci. „Praca podwórkowa w dalszym ciągu jest pracą społeczną jednak podlega cały czas naciskom politycznym”³⁵.

„Pedagogika podwórkowa jest więc pedagogiką w całym tego słowa znaczeniu środowiskową, powstaje w wąskim środowisku lokalnym, z jego potrzeb, i jest pedagogiczną odpowiedzią środowiska na te potrzeby”³⁶. Ówczesni autorzy nie traktują pedagogiki podwórkowej jako odpowiednika rozwijającej się na zachodzie pedagogiki środowiskowej. W Polsce pedagogika podwórkowa jest aktywnym procesem przekształcania środowiska dla potrzeb wychowania dzieci. Wychowanie to ma charakter świadomy i ściśle dostosowany do określonych warunków. Tak pojmowana pedagogika jest najbliższa pedagogice społecznej. Wychowawcami są nie instytucje, ale ludzie/obywatele, którzy podejmują się tych działań dobrowolnie. Znają oni środowisko i często działają także profilaktycznie. Poza tym są swoi, więc

---

³⁵ W tym artykule nie będę odnosić się do tych spraw, bowiem najważniejsza jest dla mnie sama historia powstawania pedagogiki podwórkowej.

³⁶ M. Chmieleńska, *Wychowanie niejedno ma imię*, [w:] *Pedagogika podwórkowa*, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 1963, s. 55.

bariera wstydu i tajemnicy nie istnieje. M. Chmieleńska zwraca uwagę na cechy pedagoga/działacza podwórkowego. Nie traktuje ich jako zasób cnót, ale jako wskazanie określonych potrzeb, które realizowane są poprzez działania na rzecz innych. Zalicza do nich: zapas wolnej energii życiowej, chęć tworzenia rzeczy konkretnych, głębokie pokłady uczucia i potrzeb opiekuńczych, zapełnienie pustki własnego życia, szukanie pozycji człowieka potrzebnego innym (poczucie bycia ważnym), twórczość, samodzielność, niezależność oraz bardzo często chęć posiadania władzy (wydawania rozkazów, budowania regulaminów i ogłoszeń). Żadnej z tych potrzeb nie należy wartościować. Każda z nich jest impulsem do działania na rzecz innych, a więc przynosi korzyść.

W ramach pracy podwórkowej w latach 60-80 ubiegłego wieku powstał pomysł tzw. drużyn podwórkowych. Ruch ten obejmował cały kraj, a w samej Warszawie powstało i grało aktywnie około 200 drużyn. Idea ta pozwalała na kształtowanie ducha i ciała w pracy zespołowej i sportowej rywalizacji. Dziś ten ruch stara się zastąpić budowanie boisk sportowych tzw. „orlików” – są boiska, ale nie ma ludzi³⁷.

Z pedagogiką podwórkową można połączyć pedagogikę wolnego czasu (wyżej wspomniałam o badaniach nad efektywnością spędzania wolnego czasu). Wspólność działań obejmuje organizowanie zabaw, ale także nakłanianie dzieci i młodzieży do działań prospołecznych. Prace te mogą być pracami społecznie użytecznymi i dotyczyć własnego i szerszego otoczenia. Aspekt pracy społecznie użytecznej, pozostaje elementem dyskusji także dzisiaj, kiedy narzeka się, że dzieci i młodzież są aspołeczne. A wystarczy w tym miejscu podnieść rangę wspólnego działania. W pracy podwórkowej zaangażowani byli nie tylko pasjonaci, ale także najbliżsi sąsiedzi. To oni wspierali rodziców w wychowaniu, często też byli wzorem dla innych. Następowало zbliżenie świata dorosłych i dzieci nie poprzez nakazy i zakazy, ale wspólne inicjatywy i podejmowanie odpowiedzialności za nie. To sprzyjało „wychowaniu przez udział w życiu, a nie tylko jako przygotowujące do życia”.

Działaniami wobec społeczności lokalnej, a zwłaszcza wobec dzieci, młodzieży oraz ich rodzin zajmuje się także TPD. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci to ogólnopolskie, pozarządowe stowarzyszenie, którego celem jest działalność pożytku publicznego na rzecz dzieci. Powstało w 1919 roku. Zjednoczyło tradycje Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz

---

³⁷ *Przyjaciele Dzieci*, pod red. B. Traciewskiego, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 2009.

Chłopskiego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci. Do ówczesnych zadań należało służyć dzieciom, które były osierocone, bezdomne, żyjące w skrajnej nędzy, wykolejone i zaniedbane wychowawczo. Dziś Towarzystwo pomaga rodzicom, władzom samorządowym i państwowym w wypełnianiu ich obowiązków wobec dzieci.

W ciągu ostatnich dziesięcioleci TPD³⁸ organizowało i prowadziło domy dziecka dla dzieci osieroconych i zagrożonych sieroctwem społecznym (bezpośrednio po latach niewoli i dwóch wojnach światowych); wakacyjny wypoczynek dla dzieci, kuchnie mleczne, punkty opieki nad matką i dzieckiem na wsi, środowiskowe punkty opieki, żłobki, przedszkola społeczne, placówki zdrowia (prewentoria, sanatoria, punkty sanitarne na wsi, poradnie higieniczno-wychowawcze), szkoły świeckie, „zielone klasy”, bursy, internaty, świetlice, środowiskowe ogniska wychowawcze (w tym socjoterapeutyczne i integracyjne) place zabaw, ogródki jordanowskie, biblioteki (w tym ruchome), amatorskie i profesjonalne teatry, dożywianie dzieci, pomoc materialną dzieciom z rodzin najuboższych oraz działalność w zakresie podnoszenia poziomu kultury pedagogicznej rodziców i społeczeństwa. Aktualnie TPD jest rzecznikiem dzieci i ich praw. Szczególną uwagę poświęca się ogniskom TPD. W. Kołak przewodniczący TPD mówi, że służą one jako placówki profilaktyczno-resocjalizacyjne oferujące „popołudniowe zajęcia dla dzieci, pomoc w nauce, dożywianie, a także udział w imprezach rekreacyjnych sportowych, kulturalnych, turystycznych, wyjazdach na wycieczki i kolonie. Ważne są też takie programy, jak pedagog rodziny (którego odpowiednikiem ma być obecnie asystent rodziny), wychowawca podwórkowy czy pedagog uliczny. Taki model pracy środowiskowej zapewnia wspaniałe efekty, eliminuje niemal w stu procentach drugoroczność, potrzebę umieszczenia dzieci w domach dziecka czy stałych placówkach resocjalizacyjnych, gdzie proces wychowawczy nie przebiega tak skutecznie (...). Wszechstronność naszych działań, to ośrodki adopcyjne, zakładanie punktów przedszkolnych, prowadzenie ognisk i świetlic, realizowanie takich programów jak rzecznik praw dziecka i wielu innych, potrafimy zatem odpowiadać na różnorodne potrzeby dzieci w różnym wieku, a także mobilizować społeczeństwo lokalne do udziału w ich rozwiązywaniu. W ten sposób przyczyniamy się do realizacji ważnego zadania, jakim jest kształtowanie społeczeństwa obywatelskiego”³⁹.

---

³⁸ Por. *Przyjaciele Dzieci*, pod red. B. Tracewskiego, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 2009.

³⁹ W. Kołak, *Kierunek – nowoczesność w działaniu. XVI Krajowy Zjazd Delegatów Towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, „Przyjaciel Dziecka”, 2011, nr 12, s. 1-2.

Przykładem działań organizowanych przez TPD może być praca sejmików ogniskowych i krajowych. Sejmiki Dziecięce są kontynuacją myśli lekarza, pedagoga, obrońcy praw dzieci Janusza Korczaka. W roku 2012 przypadały dwie ważne rocznice związane z postacią Janusza Korczaka – 70. rocznica śmierci w obozie zagłady w Treblince i 100. rocznica założenia przez niego Domu Sierot przy ulicy Krochmalnej w Warszawie (obecnie Jaktorowskiej). We wrześniu 2011 r. Sejm podjął uchwałę ustanawiającą rok 2012 Rokiem Janusza Korczaka. Sejmik miał charakter dyskusji nad określonym problemem. Dzieci i młodzież występowały w roli posłów i przyjmowały, rozpatrywały, badały i wyjaśniały postulaty, wnioski, propozycje dotyczące między innymi praw dziecka, warunków życia, problemów szkolnych, opieki w rodzinie. Omawiały również wyniki ankiet przeprowadzonych w szkołach na temat agresji, uzależnień i problemów ubóstwa. W dyskusji brały udział osoby dorosłe, eksperci oraz przedstawiciele władz. Obrady zakończyły się ogólnopolską rezolucją, którą delegacje przekazały ministrom właściwych resortów. Dzieci postulowały: nie czytajcie naszych listów, szanujcie naszą własność i przestrzegajcie naszej nietykalności cielesnej. Młodzież mówiła o prawie do zabawy, opieki ze strony obojga rodziców, prawie do własnego zdania i poszanowania swojej własności, do pomocy ze strony dorosłych, zarówno rodziców jak i instytucji państwa. Gościem specjalnym był Rzecznik Praw Dziecka Marek Michalak, który podkreślił między innymi, że jednym z częściej łamanych praw dzieci jest prawo do opieki obojga rodziców, co dotyczy nie tylko sytuacji rozwodowych rodziców, ale też rozłąki spowodowanej wyjazdami zarobkowymi dorosłych.

Jak wspomniano we wstępie w tym artykule w kontekście działań środowiskowych omówiona zostanie także działalność Związku Harcerstwa Polskiego. Jako organizacja ZHP ma bardzo długą historię. W tym miejscu skupię się jedynie na związkach z pracą w środowisku społecznym, pomijając zaś wszelkie ideowe uwarunkowania. ZHP to „patriotyczny ruch społeczny. Skupia dzieci i młodzież i instruktorów do wspólnej pracy dla Polski (...), jest organizacją ideowo-wychowawczą (...), jest organizacją dobrowolną i otwartą dla każdego (...), odpowiada na potrzeby dzieci i młodzieży (...) spełniając potrzeby dzieci i młodzieży – jednocześnie wychowuje, zachęca do pracy nad sobą, propaguje wartości moralne i właściwe postawy obywatelskie (wartością najcenniejszą i najtrwalszą harcerstwa jest patriotyzm wyrażający się służbą społeczną)”⁴⁰. Przed członkami organizacji stoi wiele zadań, my skupimy się nad ideą i organizacją Nieobozowej Akcji Letniej.

⁴⁰ M. Wardecki, *Zuchy*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa, 1982, s. 12-13.

Zacząła się ona w 1958 r. pod nazwą „Lato Wiejskich Drużyn”. Ponieważ akcja spotkała się z dużym zainteresowaniem kontynuowana jest do dziś. Założenia NAL to przede wszystkim samodzielna działalność dzieci i młodzieży, zorganizowanych w zastępy wakacyjne w środowisku zamieszkania i kierowane przez przeszkolonych zastępowych. Działalność prowadzona była w Stanicach NAL (wieloturnusowe obozy harcerskie lub kolonie zachowawcze zorganizowane dla zastępów NAL jako placówka samodzielna lub przyobozowa). Aktualnie w działalność harcerską angażują się także przedstawiciele władz gmin, oświatowych, instytucje i zakłady pracy, członkowie organizacji społecznych, przedstawiciele spółdzielczości i stowarzyszeń. Generalnie działalność programowa NAL, od początku obejmowała wypoczynek dzieci, ze szczególnym zwróceniem uwagi na te które nie mogą skorzystać z wyjazdów poza miejsce zamieszkania. Przy niewielkiej odpłatności lub za darmo dzieci mogły korzystać z całodziennej opieki i wyżywienia oraz realizować program. Najczęściej jest to program umożliwiający realizację celów prospołecznych. Przykładem może być rok 1978 w którym realizowano akcję „Kolorowe podwórka” dla wakacyjnych zastępów działających w miastach. Poza skuteczną formą promocji i popularyzacji wychowawczych działań harcerstwa NAL zapewniała uczestnikom kompetentną i stałą opiekę wychowawczą.

W literaturze obcojęzycznej spotykamy się z pojęciem „podwórko learningowe” lub „ulica edukacyjna”. „Ulica edukacyjna” lub „ulica edukacja” jest bardzo skutecznym sposobem na wsparcie dzieci ulicy i odbywa się w miejscach, w których żyją dzieci. „Ulica edukacyjna” obejmuje wiele różnych rodzajów działalności. Światowa Organizacja Zdrowia uznaje, że „ulica edukacja” może mieć istotne znaczenie w zaspokajaniu potrzeb dzieci ulicy w zakresie używania substancji psychoaktywnych, edukacji seksualnej, umiejętności życia, zdrowia, edukacji oraz alfabetyzacji. Obie formy mogą z pozoru przypominać naszą polską pedagogikę podwórkową. Założenia jednak są inne. Idea podwórek i ulic edukacyjnych obejmuje między innymi zajęcia, które wspomagają edukację szkolną i dotyczą wszystkich uczniów, a nie tylko tych które wymagają pomocy.

W Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii ważnym elementem pracy z dziećmi i młodzieżą jest pedagog podwórkowy lub uliczny. To określenie dotyczy każdego, kto pracuje bezpośrednio z dziećmi na określonym obszarze (w Polsce streetworker). Pedagodzy aktywnie angażują się w relacje z dziećmi zyskując ich zaufanie, i oferując pomoc. Tradycją jest wysoki profesjonalizm tych pracowników. Podlegają oni wszechstronnemu szkoleniu.

Szkolenie jest procesem ciągłym⁴¹, które przygotowuje nowych pracowników, a doświadczonym pomaga odświeżać kompetencje. Należą do nich wiedza i umiejętności z zakresu administracji, egzekwowania prawa, badań, psychologii, pedagogiki, pracy socjalnej, opieki społecznej, medycyny, farmacji i innych dziedzin opieki codziennej.

Dzieci i młodzież mogą liczyć także na osobę która nazywa się *Adwokat Street*. Działa ona na rzecz poprawy warunków życia dzieci ulicy. Adwokat ulicy może być pracownikiem służby zdrowia, dziennikarzem, naukowcem, działaczem społecznym, urzędnikiem państwowym lub wolontariuszem⁴². W ten sposób powstaje *społeczny system wsparcia* odnoszący się do wszystkich znaczących osób, które dziecko spotyka w pewnych okresach swojego życia i zawdzięcza im pomoc. Poza wymienionymi wyżej osobami system wsparcia obejmuje między innymi rodziców, rodzeństwo, przyjaciół, dalszą rodzinę, sąsiadów a także przywódcę religijnego.

Tak rozbudowany system opieki pozwala na optymalne podejście do rozwiązywania problemów. Koncentruje się ono wokół podejścia: holistycznego, relacyjnego, przejściowego, zawodowego i umieszcza dziecko w centrum⁴³. T. Evans i J. Harris⁴⁴ proponują, aby pamiętać o społecznie warunkowanych atrybutach pozostawiania grup dzieci i młodzieży na ulicy. Dotychczas grupy te traktowano jako oderwane od pozostałych grup problemowych. Współczesne podejście wymaga jednak, aby traktować je holistycznie zarówno pod względem różnorodnych problemów jak i odrębności kulturowej. Praca socjalna powinna polegać na włączaniu grup w społeczeństwo oraz społeczeństwa poprzez organizowanie różnorodnego systemu wsparcia w grupy, które tego potrzebują. Warto też wspomnieć o nowatorskich badaniach prowadzonych w Europie, Ameryce Północnej i Południowej, Afryce i Azji które noszą nazwę *Geographies*⁴⁵ (geografia dzieci) i obejmują współczesne socjologiczne rozumienie kompetencji dzieci, jako

⁴¹ *Working With Street Children, A Training Package on Substance Use, Sexual and Reproductive Health including HIV/AIDS and STDs* WORLD HEALTH ORGANIZATION *Mental Health Determinants and Populations*, Department of Mental Health and Substance Dependence, Geneva, Switzerland 2011.

⁴² E. Schurink, M. Tiba, *Street Children as a world phenomenon*, [in:] *Street Children*. Human Sciences Research Council, Pretoria 1993.

⁴³ A. Williams, *Working With Street Children an Approach Explored*, Russell House Publishing Ltd., 2011.

⁴⁴ T. Evans, J. Harris, *The Social Construction of Street Children: Configuration and Implications*, „British Journal of Social Work”, 2011, vol. 32, s. 353-367.

⁴⁵ S. L. Holloway, G. Valentine, *Children's Geographies: Playing, Living, Learning*, Routledge, 2010.

podmiotów społecznych oraz doświadczeń dzieci nabytych w okresie społecznej opieki.

Podsumowując: mamy w Polsce doświadczenia, które mogą służyć swoimi uniwersalnymi modelami pracy ze środowiskiem lokalnym. Warto zauważyć, że koncentrują się one wokół kilku obszarów. Najważniejszym jest fakt czynnego uczestnictwa w życiu społecznym miasta, wsi, osiedla, podwórka. Istnieje ktoś komu się chce pracować społecznie i widzi problemy, które wymagają natychmiastowego rozwiązania. Tak było i jest. Przetrwiała idea pedagogiki podwórkowej, aktualnie jej elementy kultuwuje w swej pracy TPD i harcerstwo. Zaszczepianie młodemu, choć nie tylko, pokoleniu potrzeby pracy społecznej, sprzyja budowaniu życia ludzi potrzebujących wsparcia pomocy. Pomoc ta skupia się wokół opieki codziennej, pomocy specjalistycznej i tej pracy w terenie która obejmuje między innymi zabawy, edukację kulturalną oraz spędzanie wolnego czasu.

PROPOZYCJA AUTORSKA PROGRAMU PRACY ZE SPOŁECZNOŚCIĄ LOKALNĄ⁴⁶

W tej części pragnę przedstawić cztery propozycje programu pracy ze społecznością lokalną. Kieruję się tu opisaną wyżej Ideologią Profesjonalnego Udziału oraz koniecznością wsparcia działań pracowników socjalnych przez wolontariuszy (studentów, pracowników uczelni, pracowników różnych instytucji i profesji).

Pierwszy z nich to program o typowym układzie animacyjnym. Najważniejsza staje się diagnoza środowiska. Musi ona być na tyle dokładna i wszechstronna, aby działania w ramach programu były idealnie koherentne do potrzeb danej społeczności. W ramach realizacji programu (tego i pozostałych) należy zwrócić uwagę na maksymalne zaangażowanie społeczności lokalnej. Funkcja lidera powinna ograniczać się do niezbędnych czynności tak, aby uczestnicy programu brali świadomą odpowiedzialność za realizację pomysłu. Ten wymóg spełnia dobrze przygotowana faza reanimacji, to ona jest gwarantem prawidłowego przebiegu procesu animacji.

Drugi i trzeci program pracy ze społecznością lokalną wykorzystuje metodę Klanzy i elementy pedagogiki podwórkowej wraz z doświadczeniami ZHP oraz NAL. W Polsce KLANZA została założona przez I. Zaorską. W tej

---

⁴⁶ Programy wraz z przykładami ich zastosowania znajdują się w przygotowywanej przez autorkę artykule: *Praca socjalna w kontekście działań wspierających rodzinę*.

chwili jest to stowarzyszenie, które między innymi organizuje i prowadzi działania animacyjne dla małych i dużych grup dzieci, młodzieży i dorosłych, prowadzi programy z zakresu profilaktyki społecznej, wyrównywania szans edukacyjnych i socjoterapii. Zajęcia poprzez wykorzystanie zabawy prowadzone są także na podwórkach przez trenerów wyposażonych w Klanzobusy. Biblioteka podwórkowa zaś to pomysł opierający się na „wspólnym czytaniu książek”. Wykorzystuje się w niej przede wszystkim elementy biblioterapii oraz zachęca dzieci do czytania książek. Miejscem może być podwórko, ale także klatka schodowa. Książka i opowiadanie pełni tu rolę narzędzia. Teksty literackie muszą być tak dobrane, aby pozostawić w miarę szeroki margines interpretacyjny, zachęcić do dyskusji oraz znaleźć własne osobiste odniesienia. W pracy z dzieckiem można posłużyć się lalkami które „mówią za dziecko” o przeżyciach, ale także opowiadają o jego lękach i problemach.

Czwarty program przeznaczony do pracy „na ulicy” (streetworking). Został rozbudowany o bardzo dokładną diagnozę środowiska lokalnego w którym realizuje się program. Precyzyjnie, a zarazem elastycznie formułuje się cztery rodzaje celów: włączające (typowe dla streetworkingu), terapeutyczne, rozwojowe oraz edukacyjne. Ważna jest rola streetworkera i jego przygotowanie do pracy.

A: Program pracy ze społecznością lokalną: animacja społeczno-kulturalna środowiska

I faza: reanimacji:

- Pierwszy etap, to czynności wstępne polegające na przeprowadzeniu diagnozy społecznej, umożliwiającej rozpoznanie poszczególnych komponentów środowiska i jego trendów rozwojowych. Nie wystarczą dane statystyczne, chodzi o kompleksową penetrację środowiska zarówno pod względem zasobów materialnych, jak i ludzkich, tkwiących w środowisku. Cenne mogą okazać się dane dotyczące różnic kulturowych, wyznaniowych, międzypokoleniowych, międzygrupowych, informacje o ludziach, dotyczące ich wieku, zawodu, aktywności twórczej, potrzeb, zainteresowań, aspiracji, problemów społecznych, patologii itp. Należy także poznać bariery animacji, ich rodzaje i przyczyny;
- Drugi etap to czynności przygotowawcze. Polega on na wyznaczeniu jasnych celów działania, planowaniu treści, form, metod i środków. Należy opracować kilka wariantów i dokonać wyboru (np. czy najpierw zorganizować młodzieży miejsce spotkań, czy skoordynować pracę

stowarzyszeń), a następnie przedstawić je do dyskusji i zaangażować siły społeczne do realizacji zadań, które muszą być wspólnie opracowane i zaakceptowane, a nie narzucone. Dopiero takie zadanie ma szansę być zrealizowane, gdyż jest zgodne z pragnieniem grupy czy jednostki. Zadania mogą być realizowane zarówno przez grupy, jak i poszczególne jednostki. Następnie planuje się sposoby pomiaru kontroli tych zadań;

- Trzeci etap to czynności informacyjno-stymulujące. Bardzo ważne jest przekazanie pełnej informacji o celach podejmowanych działań i szansach powodzenia. Chodzi o to, aby środowisko zrozumiało problem i potraktowało go jako własny, ważny dla wszystkich, a nie tylko dla jakiejś grupy działających. Jedną z podstawowych potrzeb każdego człowieka jest potrzeba stymulacji (tzw. głód bodźców). Jeśli więc wykonawcom zadania dodamy wiary we własne siły, to na pewno zrobią więcej, niż początkowo nam się wydawało.

Elementy programu:

1. Diagnoza społeczna na podstawie której formułujemy ideę wiodącą programu.
2. Cele programu.
3. Czynności informacyjno – stymulujące na podstawie których następuje weryfikacja celów oraz wstępne ustalanie treści/działań programu.
4. Treści/działania programu.
5. Procedury osiągania celów w programie.
  - 5.1. Warunki realizacji programu: warunki podmiotowe; warunki społeczne; warunki instytucjonalne; warunki pozainstytucjonalne.
  - 5.2. Metody, formy, środki.
6. Scenariusze działań.

II faza: realizacyjna:

Realizacja projektu powinna przebiegać zgodnie z planem, bez względu na napotymane przeszkody. W tej fazie należy ciągle powtarzać czynności motywujące i stymulujące, przekazywać własną energię innym, dodawać wiary w siły, doradzać i wspierać. Należy doceniać każdego, nawet za najmniejszy krok w działaniu animacyjnym. Będzie to doskonałą motywacją do dalszych wysiłków. Musimy pamiętać, że ludzie zniechęcają się, często wątpią w sens działania, gdy im coś nie wychodzi.

Rolą animatora jest to, by nie dopuścić do rezygnacji i z uporem podsycać energię innych, dopilnować i czuwać (z boku) w taki sposób, aby za-

danie doprowadzić do końca. Uzyskany efekt będzie bodźcem pozytywnym do podejmowania kolejnych zamierzeń. Trzeba nauczyć ludzi zasięgania opinii ekspertów, konsultowania problemów. Niech sami szukają informacji dotyczących wykonania zadania. Nie należy dawać żadnych gotowych recept, lecz umożliwić doskonalenie jednostek i grup (warsztaty, seminaria, lokalne forum animatora kultury w celu wymiany doświadczeń). W tej fazie występuje także konieczność koordynowania działań podejmowanych przez jednostki, grupy, instytucje itp.

Elementy programu:

7. Realizacja założonych wcześniej treści / działań ze wskazaniem:

- czynników motywacyjnych;
- na współpracę z ekspertami;
- doskonalenie uczestników programu w formie warsztatów, wymiana doświadczeń, forum animatorów.

III faza: pomiaru efektywności:

W tej fazie dokonuje się porównań, o ile sytuacja końcowa (zadanie wykonane) jest gorsza/lepsza od sytuacji wyjściowej. Wskaźniki tego są różne w przypadku każdej ze sfer animacji. W sferze ekonomicznej, gospodarczej są bardziej widoczne i wymierne, w sferze animacji społeczno-kulturalnej – mniej. Należy sobie przede wszystkim uświadomić to, że skutki działań animacyjnych (efekty animacji) mogą znaleźć wyraz zarówno w całej społeczności, jak też u poszczególnych jednostek i grup.

8. Ewaluacja programu / sprawdzenie osiągnięcia celów z wykorzystaniem: narzędzi badawczych – papierowych; narzędzi badawczych – ludzkich (dyskusja i ocena osób działających bezpośrednio, pośrednio oraz tych wobec których działano).

B: Program pracy ze społecznością lokalną z wykorzystaniem metody Klanzy

Etap I: faza reanimacji:

1. Diagnoza społeczna grupy podwórkowej na podstawie której formułujemy ideę wiodącą programu.
2. Cele programu.
3. Czynności informujące – stymulujące, dyskusja ze społecznością podwórkową na podstawie których następuje weryfikacja celów oraz wstępne ustalanie treści / działań programu.

4. Treści / działania programu.
5. Procedury osiągania celów w programie.
  - 5.1. Warunki realizacji programu: warunki podmiotowe (charakterystyka grupy podwórkowej); warunki społeczne (grupy nieformalne i ich wpływy); warunki instytucjonalne; warunki pozainstytucjonalne.
  - 5.2. Metody, formy, środki.
6. Scenariusze działań.

Etap II: faza realizacyjna:

7. Realizacja założonych wcześniej treści/działań ze wskazaniem: czynników motywacyjnych; na współpracę z ekspertami; doskonalenie uczestników programu w formie warsztatów, wymiana doświadczeń, forum animatorów.

Etap III: faza pomiaru efektywności:

8. Ewaluacja programu/sprawdzenie osiągnięcia celów z wykorzystaniem: narzędzi badawczych – papierowych; narzędzi badawczych – ludzkich (dyskusja i ocena osób działających bezpośrednio, pośrednio oraz tych wobec których działano).

C: Program pracy ze społecznością lokalną: biblioteka podwórkowa

1. Diagnoza jednostkowa: w zależności od rodzaju problemu polega na zgromadzeniu jak największej ilości informacji na temat uczestnika/uczestników zajęć. W tym celu współpracujemy z placówkami interwencyjnym, rodzicami, sądem, kuratorem, koordynatorem pieczy zastępczej oraz asystentem rodziny.
2. Diagnoza rodziny biologicznej i zastępczej: pod kątem spełniania przez rodzinę funkcji opiekuńczo-wychowawczych (dane uzyskane od placówek interwencyjnych, rodziców, sądu, kuratora, koordynatora pieczy zastępczej oraz asystenta rodziny).
  - więzi rodzinne: relacje, hierarchia;
  - styl wychowawczy i jego opis;
  - zaspokajanie potrzeb w rodzinie (poszczególnych członków);
  - obszar funkcjonowania materialnego: poszukiwanie, podejmowanie i utrzymywanie pracy zarobkowej;
  - obszar funkcjonowania organizacyjnego: opieka nad dziećmi, sprzątanie, gotowanie itp.;

- obszar funkcjonowania społecznego: kontakty z innymi czyli sąsiedziami, osobami znaczącymi, pedagogami, psychologami;
- obszar funkcjonowania w roli rodzica i opiekuna.

3. Szczegółowa charakterystyka problemu:

- sformułowanie problemu;
- działania które sprzyjać będą rozwiązaniu problemu;
- wskazania do sporządzenia planu/programu.

4. Cele programu obejmujące:

- cel: organizacja czasu wolnego: określenie preferencji i zainteresowań obejmujących spędzanie wolnego czasu; wskazanie możliwości spędzania wolnego czasu przy określonych warunkach organizacyjnych i materialnych; włączenie w „zwyczaj spędzania wolnego czasu” książki (proza, poezja, komiks);
- cel edukacyjny wspomagają proces nabywania wiedzy o samym sobie i o innych ludziach oraz proces rozumienia świata społecznego. Cele edukacyjne dotyczą głównie: przełamywania nieśmiałości i nawiązywania kontaktów; umiejętności wyrażania swoich uczuć; umiejętności wytyczania celu; umiejętności podejmowania samodzielnych decyzji i brania za nie odpowiedzialności; uczenia tolerancji i akceptacji drugiego człowieka; uczenia współpracy i współdziałania;
- cel rozwojowy: wiążą się ściśle z wiekiem uczestników zajęć, gdyż w każdej fazie życia dominują określone potrzeby, których zaspokojenie odgrywa istotną rolę w procesie rozwoju; rozwijają również indywidualne zainteresowania i podejmują istotne dla określonej grupy wiekowej zagadnienia; książka jest jedynym w swoim rodzaju „zwierciadłem dla duszy”, w którym człowiek może się przejrzeć, na nowo zinterpretować własne życie, zastanowić się nad konstruktywną perspektywą, postarać o pozytywną identyfikację, poznania samego siebie, swoich mocnych i słabych stron; budowania poczucia własnej wartości; doskonalenia umiejętności zachowań asertywnych; kształtowania inteligencji emocjonalnej (rozpoznawanie, nazywanie emocji i uczuć); książki pomagają w delikatnym przekazywaniu wskazówek o koniecznych zmianach w zachowaniu, w ramach pedagogiki dzieci i dorosłych; odpuszczają, uspokajają, odwracają uwagę od czynników wywołujących stres; przypominają o zarzuconym nawyku czytania, sensownie wypełniającym czas osoby w tym także trwale niepełno-

sprawnej lub przewlekle chorej; dostęp do książki i możliwość jej wypożyczenia a także „uwolnienia” swojego księgozbioru;

- cel terapeutyczny: organizowanie takich sytuacji społecznych podczas spotkań, które dostarczą uczestnikom zajęć doświadczeń korekcyjnych, przeciwstawnych doznanych urazom; sprzyjanie odreagowaniu napięć emocjonalnych; służą uczeniu się nowych umiejętności społecznie aprobowanych. Cele terapeutyczne dotyczą głównie: odreagowaniu emocji; rozwiązywaniu problemów, trudnych sytuacji; lepszego zrozumienia ludzkich zachowań; otrzymywania wsparcia od grupy; przyjmowania i dawania informacji zwrotnych; odczuwania twórczego niepokoju, mając świadomość, że jeszcze nie do końca wyczerpano możliwości skorzystania z całej pełni pozytywnego oddziaływania usłyszanych lub przeczytanych treści, że jeszcze nie całkiem uczestnik odpowiedział na stawiane samemu sobie pytania.

5. Treści/harmonogram działań: powinny zawierać następujące rubryki:

- cele z podziałem na: organizacja czasu wolnego; edukacyjny; rozwojowy; terapeutyczny;
- termin;
- obszary działań;
- zadania szczegółowe;
- osoby odpowiedzialne;
- ewaluacja;
- uwagi.

6. Procedury osiągania celów.

6.1. Warunki realizacji celów: podmiotowe; instytucjonalne; pozainstytucjonalne.

6.2. Metody, formy, środki pracy.

7. Scenariusz zajęć:

- termin;
- cele z podziałem na: organizacja czasu wolnego; edukacyjny; rozwojowy; terapeutyczny;
- obszary działań;
- zadania szczegółowe;
- metody, formy, środki;
- osoby odpowiedzialne;
- przebieg zajęć.

8. Ewaluacja: cząstkowa i ogólna wraz z narzędziami do badań.
9. Opis poziomu rozwiązania postawionego na wstępie problemu i przekazanie go do instytucji zainteresowanych: placówki interwencyjne, rodzice, sąd, kurator, koordynator pieczy zastępczej asystent rodziny itd.

D: Program pracy podwórkowej z wykorzystaniem metody streetworkingu

1. Diagnoza jednostkowa: w zależności od rodzaju problemu polega na zgromadzeniu jak największej ilości informacji na temat uczestnika zajęć. W tym celu współpracujemy z placówkami interwencyjnymi, rodzicami, sądem, kuratorem, koordynatorem pieczy zastępczej oraz asystentem rodziny.

2. Szczegółowa charakterystyka problemu:

- sformułowanie problemu;
- działania które sprzyjać będą rozwiązaniu problemu (zasoby klienta);
- wskazania do sporządzenia planu/programu pracy.

3. Cele programu z podziałem na:

cel ogólny (problem):

cele szczegółowe z podziałem na:

- cele włączające: włączenie osoby do systemu pomocy społecznej i innych instytucji polityki społecznej. Cele włączające osoby do systemu pomocy społecznej i innych instytucji polityki społecznej (z wykorzystaniem zasad streetworkingu). Wyjście naprzeciw klientowi i jego potrzebom, do miejsca w którym on przebywa; wsparcie: udzielenie pomocy klientowi, tak by odkrył on w sobie siłę do zmian na lepsze, poprzez korzystanie z porad, systemu wsparcia oraz własnych zasobów; zbudowanie pozytywnej relacji: stworzenie specyficznej więzi pomiędzy pracownikiem socjalnym a klientem opartej na wzajemnym zaufaniu; identyfikowanie problemów: klienta/podopiecznego „z ulicy”, motywowanie go do bardziej konstruktywnych sposobów radzenia sobie z osobistymi problemami; działanie nakierowane na zmianę: wykorzystanie osobistych zasobów, zmierzanie w kierunku realnej i trwałej zmiany; edukacja o systemie pomocy: przekazanie rzetelnej informacji o systemie pomocy społecznej, „wyprostowanie” błędnego sposobu myślenia o systemie; praca nad nawiązaniem pozytywnej relacji pomiędzy klientem a pracownikiem socjalnym, systemem pomocy społecznej, organizacjami pozarządowymi, instytucjami państwowymi, a także znalezienie w systemie miejsca dla konkretnej osoby; poznanie środowiska, a także ewentualnych partnerów

do pomocy oraz diagnoza, oraz wypracowanie kontaktów do ewentualnych badań;

- cele terapeutyczne: organizowanie takich sytuacji społecznych podczas spotkań, które dostarczą uczestnikom zajęć doświadczeń korekcyjnych, przeciwstawnych doznanyemu urazom; sprzyjanie odreagowaniu napięć emocjonalnych; służą uczeniu się nowych umiejętności społecznie aprobowanych. Cele terapeutyczne dotyczą głównie: odreagowaniu emocji; rozwiązywaniu problemów, trudnych sytuacji; lepszego zrozumienia ludzkich zachowań; otrzymywania wsparcia od grupy; przyjmowania i dawania informacji zwrotnych;
- cele rozwojowe które dotyczą głównie: poznania samego siebie, swoich mocnych i słabych stron; budowania poczucia własnej wartości; doskonalenia umiejętności zachowań asertywnych; kształtowania inteligencji emocjonalnej (rozpoznawanie, nazywanie emocji i uczuć);
- cele edukacyjne: wspomagają proces nabywania wiedzy o samym sobie i o innych ludziach oraz proces rozumienia świata społecznego. Cele edukacyjne dotyczą głównie: przełamywania nieśmiałości i nawiązywania kontaktów; umiejętności wyrażania swoich uczuć; umiejętności wytyczania celu; umiejętności podejmowania samodzielnych decyzji i brania za nie odpowiedzialności; uczenia tolerancji i akceptacji drugiego człowieka; uczenia współpracy i współdziałania.

5. Treści/harmonogram działań powinny zawierać następujące rubryki:

- cele z podziałem na: włączenie osoby do systemu pomocy społecznej i innych instytucji polityki społecznej; cele terapeutyczne; cele rozwojowe; cele edukacyjne.
- termin;
- obszary działań;
- zadania szczegółowe;
- osoby odpowiedzialne;
- ewaluacja;
- uwagi.

6. Procedury osiągnięcia celów.

6.1. Warunki realizacji celów:

- podmiotowe: zasoby;
- instytucjonalne;
- pozainstytucjonalne.

6.2. Metody, formy, środki pracy.

7. Ewaluacja: cząstkowa i ogólna wraz z narzędziami do badań.

8. Opis poziomu rozwiązania postawionego na wstępie problemu i przekazanie go do instytucji zainteresowanych: placówki interwencyjne, rodzice, sąd, kurator, koordynator pieczy zastępczej, asystent rodziny itd.

PODSUMOWANIE

W artykule chciałam wskazać działania w XX wiecznej Polsce, i możliwości ich wykorzystania w animacji lokalnego środowiska w XXI wieku. Potrzeba ta bezsprzecznie istnieje. Warto przywołać w tym miejscu procesy integracji europejskiej, które wymagają budowania na nowo tożsamości lokalnej z równoczesnym odwoływaniem się do korzeni i sprawdzonych doświadczeń. „Potrzebujemy współcześnie takiej animacji życia publicznego, takiego budzenia w nas obywateli, które przywracałoby ten, wyraźnie dzisiaj utracony, odruch solidarności i czyniło nas odpowiedzialnymi nie tylko za siebie i dążącymi nie tylko do osiągnięcia własnego dobra, ale dobra własnej grupy i klasy społecznej. Animacja życia publicznego w kontekście rozwiązywania tego rodzaju problemów społecznych byłaby więc nieustanną rekonstrukcją idei animacji, która jest „uobywatelnianiem” – czynieniem świata coraz bardziej naszym, wspólnie dzielonym”⁴⁷.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Asquith S., Clark Ch., Waterhouse L., *The Role of the Social Worker in the 21st Century*, University of Edinburgh 2005.
- [2] Bauman Z., *Życie na przemiał*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004.

---

⁴⁷ M. Mendel, K. Starego, M. Szadowiak, *Animacja pro bono publico: razem dla wspólnego dobra*, [w:] *Animacja życia publicznego. Analizy i rekomendacje*, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 2012, nr 1, s. 8.

- [3] Berlinski S., Galiani S., Gertler P., *The effect of pre-primary education on primary school performance*, „Journal of Public Economics”, 2009, 93(1-2).
- [4] Byrne T., Nixon E., Mayock P., Whyte J., *Free-time and Leisure Needs of Young People Living in Disadvantaged*, „Communities Combat Poverty Agency Working Paper Series” 2006, 06/02.
- [5] Chmieleńska M., *Wychowanie niejedno ma imię*, [w:] *Pedagogika podwórkowa*, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa, 1963.
- [6] Darling N., Dowdy N. B., *Monitoring, Disclosure, and Trust: Mothers' and Adolescents' Reports*. In: K. J. Rotenberg, *Trust and Trustworthiness During Childhood and Adolescence*, Cambridge University Press, 2010.
- [7] Dewar G., *Social Cognition and Skills of People: Guidance for Science-Minded Parent*, Educators 2011.
- [8] Firth L., Mellor J. D., Moore K. A., Loquet C., *How can Managers Reduce Employee Intention to Quit?*, „Journal of Managerial Psychology” 2007, 19 (2).
- [9] Fitzpatrick M. D., *Starting School at Four: The Effect of Universal Pre- Kindergarten on Children's Academic Achievement*, B. E. „Journal of Economic Analysis and Policy” 2008, 8(1).
- [10] Hart A., Maddison D., Wolff E., *Community University Partnerships in Practice*, Leicester, NIACE, 2007.
- [11] Holloway S. L., Valentine G., *Children's Geographies: Playing, Living, Learning*, Routledge, 2010.
- [12] Gaviria A., *Intergenerational mobility, sibling inequality and borrowing constraints*, „Economics of Education Review” 2002, 21(4).
- [13] Gąsiorok M., *Rodzinny wywiad środowiskowy w postępowaniu w sprawach pomocy społecznej*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2011.
- [14] Gormley W., Gayer J., *Promoting School Readiness in Oklahoma: An Evaluation of Tulsa's Pre-K Program*, „Journal of Human Resources” 2005, 40(3).
- [15] Evans T., Harris J., *The Social Construction of Street Children: Configuration and Implications*, „British Journal of Social Work”, 2011, 32.
- [16] Kmita-Zaniewska K., *Biografia jako inspiracja do aktywności. Pedagog – animator w środowisku lokalnym*, [w:] *Animacja życia publicz-*

- nego. *Analizy i rekomendacje*. „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 2012, nr 1.
- [17] Kołak W., *Kierunek – nowoczesność w działaniu. XVI Krajowy Zjazd Delegatów Towarzystwa Przyjaciół Dzieci*, „Przyjaciel Dziecka”, 2011, nr 12.
- [18] *Krajowy Raport Badawczy. Pomoc i integracja społeczna wobec wybranych grup – diagnoza standaryzacji usług i modeli instytucji*, pod red. R. Szarfenberga, Wydawnictwo WRZOS, Warszawa 2011.
- [19] Legoff D. B., Sherman M., *Long-term outcome of social skills intervention based on interactive LEGO play*, „Autism” 2006, 10.
- [20] Maciejko W., *Instytucje pomocy społecznej*, Wydawnictwo Lexis-Nexis, Warszawa 2009.
- [21] Mahoney J. L., *School extracurricular activity participation as a moderator in the development of antisocial patterns*, „Child Day”, 2000, 2.
- [22] Mendel M., Starego K., Szadowiak M., *Animacja pro bono publico: razem dla wspólnego dobra*, [w:] *Animacja życia publicznego. Analizy i rekomendacje*, „Zeszyty Centrum Badań Społeczności i Polityk Lokalnych”, 2012, nr 1.
- [23] Mogstad M., *Is Universal Child Care Leveling the Playing Field? Evidence from Non-Linear Difference-in-Differences* Tarjei Havnes ESOP, University of Oslo Discussion Paper, Nr 4978, 2010.
- [24] *Monitoring and Evaluation of a Street Children Project* WORLD HEALTH ORGANIZATION Working With Street Children. A Training Package on Substance Use, Sexual and Reproductive Health including HIV/AIDS and STDs, WORLD HEALTH ORGANIZATION, Mental Health: Evidence and Research Department of Mental Health and Substance Dependence, 2012, Geneva, Switzerland.
- [25] *Przyjaciele Dzieci*, pod red. B. Tracewskiego, Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, Warszawa 2009.
- [26] *Ready, steady, play! A National Play Policy 1st Floor*, St. Martin's House Waterloo Road, Dublin 4, Ireland, 2011.
- [27] Schurink E., Tiba M., *Street Children as a world phenomenon*. In: Schurink W., *Street Children*. Pretoria, Human Sciences Research Council, 1993.
- [28] Sierpowska I., *Prawo o pomocy społecznej*, Oficyna Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.

- [29] *Społeczne aspekty starzenia się i starości*, pod red. I. Starega-Piasek, I. Synak, Warszawa, PZWS, 1998.
- [30] Szarfenberg R., *Polityka społeczna*, [w:] *Polityka społeczna*. Podręcznik akademicki, pod red. G. Firlit-Fesnak, M. Szyłko-Skoczny, PWN, Warszawa 2009.
- [31] Wardecki W., *Zuchy*, Młodzieżowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1982.
- [32] Williams A., *Working With Street Children An Approach Explored*, Russell House Publishing Ltd, 2011.
- [33] *Working With Street Children. A Training Package on Substance Use, Sexual and Reproductive Health including HIV/AIDS and STDs*, WORLD HEALTH ORGANIZATION Mental Health Determinants and Populations, Department of Mental Health and Substance Dependence, Geneva, Switzerland, 2011.

SOCIAL WORK IN THE WIDER COMMUNITY. INSPIRED BY THE PAST

ABSTRACT

The article focuses on three areas of work with the local community. First of them is the experience, which is highlighted as the most important of traditional Polish people in this area and the relevance of selected activities is pointed out that can serve best practices. In this respect, pedagogy described backyard, TPD and scouting activities (ZHP) with particular emphasis on the NAL. The article shows the legal and social arrangements that provide assistance and social work with people who need it. The whole article closes the author's proposal of the employment programs with the local community.

Keywords:

working with the local community, education backyard, civil society organizations (TPD, ZHP), work programs with the local community.